

werd door zijn tegenstanders gedood, maar de biograaf meldt niet zonder voldoening dat de moordenaars spoedig een ellendige dood stierven, getroffen door de wraak van God. Men ziet dat christelijke opvattingen over geweld en heidense noties over familie en bloedwraak hier op wonderlijke wijze met elkaar zijn vermengd.

In de bijdrage over de parochiepriesters van de dekanaten Hilvarenbeek, Cuijk en Woensel in Brabant vallen de cultuurverschillen ook op. De priesters hadden een geestelijke opleiding genoten, maar zij waren soms zó betrokken in het dorpsleven, dat zij met parochieleden deel namen in een schuttersfestijn, of met hen de kroeg of het bed in doken, of lieden met elkaar in de echt verbonden in weerwil van kerkelijke geboden met betrekking tot bloedverwantschap.

Al met al zijn de artikelen onderhoudend en vormen zij een goed bewijs dat de exemplarische benaderingswijze 'iets onmiddellijks en levensechts' (17) heeft. Deze methode krijgt echter alleen een meerwaarde voor de geschiedbeoefening indien de hoofdpersoon, diens geschriften of gedragingen vergeleken worden met toenmalige normen en opvattingen. Dit gebeurt in alle artikelen ook, behalve in de bijdrage over Liudprand van Cremona. Hier wordt alleen geconcludeerd dat hij waarschijnlijk wel representatief is voor de kringen waarin hij verkeerd heeft (50). Het grote nadeel van de exemplarische methode lijkt dan ook dat als het bij zulke oppervlakkige constatering blijft, de hoofdpersoon een geïsoleerde figuur wordt en er niet vastgesteld kan worden, of en in hoeverre hij een kind van zijn tijd was.

M. J. van Gent

C. J. C. Broer, M. W. J. de Bruijn, *De eerste kerken in Utrecht: Sint-Thomas, Sint-Salvator, Sint-Maarten* (Utrecht: Nederlands Centrum voor volkscultuur, 1995, 76 blz., ISBN 90 71840 27 1).

In verband met het Willibrord-jaar 1995 hebben historici, kunsthistorici en archeologen zich met vernieuwde ijver op het probleem gestort van de oudste kerken op het Domplein in Utrecht: welke kerk is wanneer door wie en op welke plaats gebouwd? Ook de auteurs van deze publikatie, beiden historici-mediëvisten, dragen hun steentje hieraan bij.

Hun betoog komt er in het kort op neer dat er op het huidige Domplein twee kloosterkerken van Sint-Salvator zijn geweest, de eerste gesticht door Willibrord op de plaats van de latere Heilig-Kmiskapel, de tweede door Bonifatius op de plaats waar ze later lag, grenzend aan de eerste. Zij gaan daarbij uit van de beschrijving van Beke in zijn *Chronographia*, waarvan ze wel toegeven dat ze is aangepast aan de situatie die Beke in het midden van de veertiende eeuw kende, maar die ze toch voor hun eigen theorievorming bruikbaar achten. Om dit te onderstrepen, geven ze in een bijlage achterin hun boek de relevante teksten uit de Latijnse Beke en de Middelnederlandse vertaling daarvan, de *Croniken van den Stichte van Utrecht ende van Hollant*. Verder zijn ze van mening dat Willibrord op de plaats van de huidige domkerk zijn Sint-Maartenskerk heeft gebouwd, op de resten van een kerkje van koning Dagobert dat aan Sint-Thomas was gewijd. Daarvoor baseren ze zich op de zogenaamde 'Domtafelen' uit het einde van de dertiende eeuw, waarvan ze de tekst eveneens citeren, voor zover deze hierop slaat.

Doordat ze hun boek verder in korte hoofdstukken hebben ingedeeld, die telkens met een conclusie worden afgesloten, werkt hun betoog uiterst suggestief: het lijkt alsof alles klopt als een bus, en daarvan zijn ze zelf ook overtuigd. Maar wat zij zelf blijkbaar niet in de gaten

hebben, is dat zij op hun beurt Beke hebben aangepast aan hun eigen theorie, door namelijk niet uit te gaan van zijn impliciete vooronderstellingen, maar die te vervangen door de stand van de huidige kennis: waar Beke uitgaat van de kapittelkerk van Sint-Maarten als Willibrords hoofdkerk, met daarnaast een bedehuis van Sint-Salvator dat in eerste aanleg geen munster- of kapittelkerk was, geldt voor Broer en De Bruijn de Salvatorkerk (terecht) als diens hoofd- en munsterkerk. Maar daarmee is hun beroep op Beke hoogst dubieus geworden.

Behalve van de kroniek van Beke en de Domtafelen maken Broer en De Bruijn ook gebruik van oorkonden, onder andere de immuniteitsoorkonde van circa 753 van koning Pippijn I (Pippijn de Korte) voor de Sint-Maartenskerk, die haar op verzoek van Bonifatius werd verleend. Deze ongetwijfeld echte oorkonde doet zich voor als de bevestiging van oorkonden van de merovingische koningen Clotharius en Theodebertus, die door Broer en De Bruijn in navolging van anderen (maar niet onomstreden) worden gelijkgesteld met Chlotarius IV (718-719) en Theuderik IV (721-737). In hun tijd was echter niet Sint-Maarten maar Sint-Salvator de Utrechtse hoofdkerk, zoals Broer en De Bruijn terecht betogen. Om nu de omschakeling naar de Sint-Maarten als hoofdkerk aannemelijk te maken, passen zij bij wijze van suggestie een verdwijntruc toe (32): de koninklijke kanselarij heeft de oude oorkonden voor Sint-Salvator herschreven voor Sint-Maarten en vervolgens de originelen achter de rug van Bonifatius om laten verdwijnen om verwarring te voorkomen. Ik moet zeggen dat deze oplossing mij van al te veel fantasie getuigt, gezien de bepaald niet lijdzame persoonlijkheid van Bonifatius.

Broer en De Bruijn beroepen zich niet alleen op schriftelijke bronnen, maar ook op archeologische gegevens, wat zeer in hen te prijzen is. Het onbevredigende is echter dat ze de gegevens uit de bestaande opgravingsverslagen vermengen met tal van retorische vragen en vervolgens zonder nadere argumentatie conclusies trekken die met die gegevens in strijd zijn. Zo houden zij vol dat er op de plek van de huidige Dom een kerkje van Dagobert heeft gestaan, door Willibrord herbouwd en aan Sint-Maarten gewijd, hoewel daarvan geen spoor is gevonden.

Het Domplein in Utrecht blijft een bron van controversen en dat is er met dit boek van Broer en De Bruijn niet beter op geworden. Een oplossing van de problemen is er naar mijn mening niet dichterbij door gekomen, maar stof tot hernieuwde discussie geeft het in elk geval wel; voor de voortgang van de wetenschap is dat in ieder geval een verdienste.

Johanna Maria van Winter

H. P. H. Camps, *Het stadsrecht van Den Bosch van het begin (1184) tot het Privilegium Trinitatis (1330). Een exposé met enkele nabeschouwingen* (Middelleeuwse studies en bronnen XLVI; Hilversum: Verloren, 1995, 75 blz., f25,-, ISBN 90 6550 272 6).

Over het ontstaan en de ouderdom van het stadsrecht van Den Bosch is al veel te doen geweest. Vast staat in ieder geval dat het Bossche stadsrecht niet alleen één van de oudste stadsrechten van ons land is, maar ook het meest uitvoerige.

In dit boek behandelt de filoloog en historicus H. P. H. Camps de geschiedenis van het Bossche stadsrecht vanaf het moment dat het werd opgesteld, naar zijn mening in 1184, tot 1330, toen het zijn definitieve vorm kreeg als het *Privilegium Trinitatis*. Het doel van de auteur is, aan de hand van het stadsrechtprivilege van Den Bosch bestaande opvattingen over